

DOI: 10.31866/2410-1311.40.2022.269356
УДК 008:316.73

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА КУЛЬТУРИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Макарова Марія Володимирівна

Кандидат культурології, доцент,
ORCID: 0000-0001-5334-4673, e-mail: m.makarova@kubg.edu.ua,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, Україна, 04053

Для цитування:

Макарова, М.В. (2022). Взаємозв'язок глобалізації та культури у сучасному світі. *Питання культурології*, (40), 54-61. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.40.2022.269356>.

Анотація

Мета статті — проаналізувати особливості взаємодії глобалізації та культури у сучасному світі. Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні структурованого аналізу та простого опису фактів, а також методу синтезу, логічних і дедуктивних процедур. Наукова новизна одержаних результатів полягає в акцентуванні на процесах глобалізації культури, що проявляються, зокрема, у сфері мистецтва, та спонукають до пошуку питань, що потребують їх розв'язання та закріплення як принципів культурної політики. Висновки. Наголошено, що попри серйозні проблеми, глобалізація надала позитивну динаміку розвитку сучасного мистецтва, уможливила входження національних культур до міжнародного контексту, стимулювала фінансування різних ініціатив у сучасному мистецтві, а також сприяла розвитку ринку та масового інтересу до творчості. Глобалізація культури «живить» обмін культурними цінностями різних країн, підтримує зближення традицій. Для культурної глобалізації характерне й зближення ділової та споживчої культур між різними країнами світу та розширення міжнародного спілкування. З одного боку, це призводить до популяризації окремих національних культур у всьому світі, з іншого — популярні міжнародні культурні явища можуть витіснити національні чи перетворювати їх на міжнародні. Це спонукає діячів культури та численних теоретиків розцінювати це як втрату національних культурних цінностей і прагнути до відродження національної культури. Така думка усе частіше звучить у світі, особливо останніми роками, коли стала очевидною тенденція до уповільнення процесів глобалізації й небезпеки «через край» глобалізованого світу. Питання пошуку нових принципів та орієнтирів співіснування у світі, в якому ефективність глобалізації, зокрема й глобалізації культури, поставлена під сумнів, потребує якнайширшого і ґрунтовного подальшого дослідження.

Ключові слова: глобалізація; глобалізація культури; динаміка культури; мистецтво

Вступ

Поняття глобалізації у сучасній науці є одним із найпоширеніших в аналізі соціокультурних процесів. Під глобалізацією заведено розуміти широкий діапазон явищ і тенденцій, що стали майже синхронними соціальними змінами на початку і в середині ХХ ст., торкнувшись усього європейського та євразійського простору. Серед них: поява та розвиток транснаціональних корпорацій, інтенсифікація міжнародної торгівлі та масова міграція, посилення впливу міжнародних організацій, напружена боротьба за встановлення світового порядку та, як наслідок, ослаблення суверенітету національних держав, а також формування полікультурних спільнот, експансія західної культури та ін. Ці процеси — виразне свідчення інтегративності і системності змін, які дослідники характеризують як соціокультурний зсув (Inglehart, 1990). Глобалізація як об'єктивний процес, безперечно, сприяє прискоренню економічного зростання та модернізації, культурному обміну, але водночас вона породжує нові суперечності та проблеми, зокрема й у сфері культури. Відбувається розширення культурних зв'язків між народами, взаємне проникнення різних напрямів у мистецтві та їх обмін, і водночас робляться спроби поставити мистецтво на службу інтересам економічного ринку; змінюються культурні моделі, відсуваючи на другий план національну культуру, самобутність, національну ідентичність та культурну унікальність. Спроби осмислити сутність та особливості культурної глобалізації щоразу наштовхуються на потребу врахування актуального контексту динаміки культури, масштабного і всеосяжного впливу інформаційно-комунікаційних технологій і змін у сучасних світоглядних концепціях, що ставлять під сумнів культурну уніфікацію як неминучий процес.

За останні десятиліття було опубліковано безліч книг, статей та випусків спеціальних журналів на тему глобалізації культури та її подвійної динаміки, що охоплює трансформацію культурних ідентичностей, оборот культурних благ тощо. Такі роботи традиційно поєднуються під загальною назвою глобальних досліджень, в яких глобалізація представлена як об'єктивний і неминучий процес (У. Бек, Е. Валлерстайн, А. Гідденс, Г. Терборн, Б. Вільсон, та ін.). Розгляду окремих аспектів глобалізації присвячені праці Д. Белла, Ж. Дельоза, Ж.-Ф. Ліотара (Lyotard, 1984), К. Поппера, Т. Парсонса, М. Ватерса (Waters, 1999) та багатьох інших. Зокрема, економічному контексту глобалізації присвячені праці Дж. Стігліца (2003), Д. Хелда та ін.; інформаційному — М. Кастельса та ін.; уніфікації та стандартизації життя і системи цінностей — Ю. Габермас (2000) та ін. Дослідники також пов'язують глобалізацію з поширенням наративів країн «золотого мільярду», коли менш розвинуті країни змушені «вбудовуватися» у новий світопорядок (М. Кастельс та ін.). Отже, «глобальний» проблематиці присвячено чимало ґрунтовних публікацій, утім, варто враховувати тенденції, факти і зміни у суспільстві, що повсякчас відбуваються під впливом процесів глобалізації, зокрема й глобалізації культури. Цей аспект так само актуальний і сьогодні, попри велику кількість наукових розвідок, особливо в контексті того, що останнім часом все частіше висловлюються припущення про уповільнення процесів глобалізації, що потребує перегляду усталених висновків щодо перебігу процесів глобалізації культури.

■ Мета статті

Мета статті — проаналізувати особливості взаємодії глобалізації та культури у сучасному світі.

■ Виклад матеріалу дослідження

Наукова спільнота сьогодні дотримується різних поглядів про передумови глобалізації. Одні дослідники пов'язують витoki глобалізаційних процесів з експансією світових релігій (Г. Терборн), другі — з великими географічними відкриттями і формуванням колоніальних імперій (М. Уотерс), треті — з науково-технічною революцією і становленням світової економіки (У. Бек), четверті — з появою транснаціональних корпорацій (ТНК) і глобальної мережі Інтернет (Е. Валлерстайн) тощо. Утім, розгортання дискурсу щодо світової системи, інтернаціоналізації, глобальності, глобалізації відбувалося лише на початку та в середині ХХ ст., коли ці трансформаційні процеси змінили «сприйняття дослідниками попередніх подій та явищ, які були складовими та факторами фази єдиного історичного процесу переходу від старої соціальної організації (локальної) до нової (глобальної)» (Кравчук, 2003, с. 124).

Враховуючи факт глобалізації процесу обміну культурними цінностями, у науковий ужиток свого часу було додано термін «глобалізація культури» — процес інтеграції окремих національних культур в єдину світову культуру на основі розвитку транспортних засобів, економічних зв'язків та засобів комунікації (Данильян & Дзьобань, 2017). Термін «глобалізація культури» з'явився наприкінці 80-х років ХХ ст. у зв'язку зі зближенням націй та розширенням культурних зв'язків народів. Цей процес має позитивні та негативні сторони. Глобалізація культури дає змогу людям більше спілкуватися і дізнаватися одне про одного, розширювати культурні контакти у світі, обмінюватися знаннями, долати культурні розриви між народами. Утім, разом з позитивним зрушеннями відбувається й небезпечна втрата культурної ідентичності. Молоде покоління вчиться одне в одного моді, звичкам, уподобанням, через що вони стають схожими, а часто просто безликими. Потенційна втрата культурної ідентичності криється в зростаючій загрозі асиміляції — поглинанні «слабшої» культури «сильнішою», розчиненні культурних меншин у культурі «великого» народу, нехтуванні рідною, національною культурою.

Попри тривалу тенденцію до культурної уніфікації, сьогодні збереження культурної ідентичності розглядається як найвище досягнення цивілізації. Цивілізації, для якої словосполучення «соціальна політика» та «культурна політика» стали обов'язковими атрибутами, а цілеспрямований вплив, заснований на концепції збалансованого управління соціальною та культурною сферами суспільства, — визначальною ознакою. Починаючи з середини ХХ ст., розпочався плановий, поглиблений підхід до збереження культурного генофонду людства та кожної окремої країни. За такої умови втрата культурної ідентичності та культурне розчинення можуть бути повними та частковими. Відкриті межі для культурного впливу і зростання культурної комунікації можуть призвести, з одного боку, до обміну успішним досвідом, збагачуючи власну культуру, піднявши її на вищий рівень розвитку, з іншого — до її культурного виснаження внаслідок уні-

фікації та стандартизації, що розділяє одні й ті самі культурні моделі у всьому світі. Варто зазначити, що глобалізацію культури слід відрізнити від культурного імперіалізму, що є гегемонією розвинутих країн у різних сферах суспільного життя і насильницьким поширенням західних цінностей.

Чи не найвиразніше специфіка глобалізації культури виявляється в мистецтві, яке пропонує в ролі інтегративних інструментів знання, універсальні людські цінності і прагнення зробити світ кращим. Глобалізація дає змогу не лише спілкуватися митцям з різних куточків світу, обмінюватися досвідом, а й представляти свої роботи на світовій арені, що є позитивним прикладом культурної взаємодії. Не без підстав, описуючи сучасність як «нищівну силу», Е. Гідденс вводить поняття символічних та експертних систем, без яких немислиме функціонування сучасних суспільств. Однією з таких своєрідних експертних систем якраз і є сучасне мистецтво. Його максимально широке визначення, яке досі актуальне в епоху глобалізації, запропонував ще у 1964 році американський історик і теоретик мистецтва А. Данто: мистецтво — це все, що визнається таким широкою спільнотою експертів, які займаються діяльністю у цій галузі та розмовляють однією професійною мовою. Цю професійну спільноту А. Данто й називає «світом мистецтва» (Danto, 1964). У 1970-х роках інший теоретик мистецтва, італієць А. Б. Оліва, критично осмислюючи практичне функціонування «світу мистецтва», запровадив термін «художня система» (Rodríguez, 2019). В основі концепції, запропонованої А. Б. Оліва, не феномен художності, а комплекс культурних, політичних та економічних взаємин у сфері сучасного мистецтва. Арт-система, за А. Б. Оліва, — це система установ, які забезпечують поширення творів мистецтва, сприяють збереженню художньої спадщини, підтримці художніх ініціатив, збору коштів та розподілу фінансування тощо. У західноєвропейському світі це потужна індустрія, оскільки мистецтво певним чином визначає роль цього суспільства у соціальній ієрархії та його політичний вплив. Мистецтво має лише часткову автономію, оскільки залежить від державних дотацій, фінансування великих корпорацій і завжди слідує вектору розвитку політичної ситуації. Така художня система неоднорідна; це багаторівнева система з багатьма складовими, що мають різний рівень свободи, такими як ринок, міжнародна культурно-політична ініціатива, мултимузей сучасного мистецтва, безліч громадських та приватних організацій. Щоб довести свою спроможність, мистецтво повинно відображати характер світових цивілізаційних процесів і відповідати їх інтенсивності, особливо в економічному розвитку. Арт-надлишкова система не є ієрархічною структурою, в ній немає дисципліни і влади, це мережа, що саморегулюється та функціонує у конкретних суспільно-політичних і соціокультурних умовах. Вважається, що зближення мистецтва і культурної глобалізації розпочалося після вистави «Чарівники землі» (1989) у Центрі Помпіду (Франція). Згодом, у 90-х роках ХХ ст., художники з різних куточків світу стали повноправними учасниками таких провідних міжнародних виставок сучасного мистецтва, як Венеціанська бієнале, Маніфеста (Fijen, 2020) та ін. Принцип участі регіональних художників у цих заходах чітко дотримувався: у 1997 році на виставці Венеціанської бієнале більшість художників були з Китаю (Venice Biennale: The National Pavilions, 1997), у 1999 році виставка презентувала глобальне сучасне мистецтво, запропону-

вавши до перегляду твори спеціально запрошених молодих художників переважно арабського світу та Далекого Сходу, а у 2003 році — з Африки (Venice Biennale, 1999). Отже, глобалізація культури є ефективним інструментом розширення та збагачення культурних зв'язків, сприяючи взаєморозумінню народів і культур. Глобалізація культури також не лише поширює зразки західної культури, а й дає змогу ознайомитися з культурою різних країн, сприяє її розвитку.

Утім, як було зазначено вище, глобалізація культури має й негативні наслідки, які на рівні держави враховуються при розробці культурної політики — системи заходів, що фінансуються, регулюються та значною мірою реалізуються державою (а також окремими особами), і спрямовані на збереження, розвиток та примноження культурної спадщини нації. За допомогою впровадження в життя принципів і цінностей культурної політики суспільство сьогодні намагається розв'язати проблеми, серед яких: збереження культурної спадщини нації та її доступність для всіх етнічних та соціальних груп; рівноправний статус мов, протидія культурній і мовній дискримінації; вирішення дилеми про державну мову як мову предків чи спадщину колоніального панування; підтримання державою мов меншин, турбота про їх спільноти; використання мов меншин для збереження культурних та соціальних відмінностей у суспільстві, розширення та скорочення антагонізму мовних груп тощо. Тому культурна політика багатьох країн сьогодні переорієнтується з моделі асиміляції, за якої меншини відмовляються від своїх культурних традицій і цінностей, замінюючи їх традиціями, що обстоюються більшістю, полікультурною моделлю, де індивід соціалізується до панівної та етнічної культури. Приміром, у США мільйони людей одночасно розмовляють англійською та своїми етнічними мовами, відзначають національні та етнічні фестивалі, вивчають історію країни та нації.

■ Висновки

Отже, незважаючи на серйозні проблеми, глобалізація надала позитивну динаміку розвитку сучасного мистецтва, уможливила входження національних культур до міжнародного контексту, стимулювала фінансування різних ініціатив у сучасному мистецтві, а також сприяла розвитку ринку та масового інтересу до творчості. Глобалізація культури «живить» обмін культурними цінностями різних країн, підтримує зближення традицій. Для культурної глобалізації характерне й зближення ділової та споживчої культур між різними країнами світу та розширення міжнародного спілкування. З одного боку, це призводить до популяризації окремих національних культур у всьому світі, а з іншого — популярні міжнародні культурні явища можуть витіснити національні чи перетворювати їх на міжнародні. Це спонукає діячів культури і численних теоретиків розцінювати це як втрату національних культурних цінностей і прагнути до відродження національної культури. Така думка усе частіше звучить у світі, особливо в останнє десятиліття, коли стала очевидною тенденція до уповільнення процесів глобалізації і небезпеки «через край» глобалізованого світу. Питання про пошук нових принципів та орієнтирів співіснування у світі, в якому ефективність глобалізації, зокрема й глобалізації культури, поставлена під сумнів, потребує якнайширшого і ґрунтовного подальшого дослідження.

Список використаних джерел

- Габермас, Ю. (2000). *Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії*. (А. Онишко, пер.). Літопис.
- Данильян, О. Г., & Дзьобань, О. П. (2017). Глобалізація культури: протиріччя та тенденції розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Політологія, 2 (33), 29–41.
- Кравчук, М. (2003). Концептуальна еволюція теорій глобалізації. *Політичний менеджмент*, 2, 122–136.
- Стігліц, Дж. (2003). *Глобалізація та її тягар* (А. Іщенко, Пер.). Видавничий дім «КМ Академія».
- Danto, A. (1964). The Artworld. *The Journal of Philosophy*, 61 (19), 571–584. DOI: <https://doi.org/10.2307/2022937>
- Fijen, H. (2020). *History of Manifesta*. <https://m11.manifesta.org/en/about/history-manifesta.html>
- Inglehart, R., (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton University Press.
- Lyotard, J. F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. (G. Bennington, & B. Massumi, Trans.). Manchester University Press.
- Rodríguez, N. M. F. (2019). Achille Bonito Oliva y el sistema del arte: la teoría di turno y los museos de arte contemporáneo. *Eikón Imago*1, 14, 29–148. <https://revistas.ucm.es/index.php/EIKO/article/view/73420/4564456555350>
- Venice Biennale. (1999). *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Venice_Biennale.
- Venice Biennale: The National Pavilions. (1997). *Artforum*. <https://www.artforum.com/print/199705/venice-biennale-the-national-pavilions-32822>
- Waters, M. (1999). *Globalização*. Celta.
- Wilson, B. (1985). Morality in the Evolution of the Modern Social System. *The British Journal of Sociology*, 46.3, 315–332.

References

- Danto, A. (1964). The Artworld. *The Journal of Philosophy*, 61 (19), 571–584. DOI: <https://doi.org/10.2307/2022937> [in English].
- Danylian, O. H., & Dzoban, O. P. (2017). Hlobalizatsiia kultury: protyrichchia ta tendentsii rozvytku [Globalisation of culture: contradictions and development trends]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho"*. Serii: Politolohiia, 2 (33), 29–41 [in Ukrainian].
- Fijen, H. (2020). *History of Manifesta*. <https://m11.manifesta.org/en/about/history-manifesta.html> [in English].
- Habermas, Yu. (2000). *Strukturni peretvorennia u sferi vidkrytosti: doslidzhennia katehorii* [Structural transformations in the field of openness: a study of the category]. (A. Onyshko, Trans.). Litopys [in Ukrainian].
- Inglehart, R., (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton University Press [in English].
- Kravchuk, M. (2003). Kontseptualna evoliutsiia teorii hlobalizatsii [Conceptual evolution of globalisation theories]. *Politychnyi menedzhment*, 2, 122–136 [in Ukrainian].
- Lyotard, J. F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. (G. Bennington, & B. Massumi, Trans.). Manchester University Press [in English].

- Rodríguez, N. M. F. (2019). Achille Bonito Oliva y el sistema del arte: la teoría di turno y los museos de arte contemporáneo. *Eikón Imago*1, 14, 29–148. <https://revistas.ucm.es/index.php/EIKO/article/view/73420/4564456555350> [in Spanish].
- Stiglits, Dzh. (2003). *Hlobalizatsiia ta yii tiahar* [Globalisation and its burden] (A. Ishchenko, Trans.). Vydavnychiy dim "KM Akademiia" [in Ukrainian].
- Venice Biennale. (1999). *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Venice_Biennale [in English].
- Venice Biennale: The National Pavilions. (1997). Artforum. <https://www.artforum.com/print/199705/venice-biennale-the-national-pavilions-32822> [in English].
- Waters, M. (1999). *Globalização*. Celta [in Portugal].
- Wilson, B. (1985). Morality in the Evolution of the Modern Social System. *The British Journal of Sociology*, 46.3, 315–332 [in English].

THE RELATIONSHIP BETWEEN GLOBALISATION AND CULTURE IN THE MODERN WORLD

Mariia Makarova

PhD in Cultural Studies, Associate Professor,
ORCID: 0000-0001-5334-4673, e-mail: m.makarova@kubg.edu.ua,
Borys Hrinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine

Abstract

The purpose of the article is to analyse the features of the interaction between globalisation and culture in the modern world. The research methodology is based on the use of structured analysis and simple description of facts, as well as the method of synthesis, logical and deductive procedures. The scientific novelty of the results obtained consists in focusing on the processes of cultural globalisation, which are manifested, in particular, in the field of art, and encourage the search for issues that require their solution and consolidation as principles of cultural policy. Conclusions. It is emphasised that despite serious problems, globalisation has provided positive dynamics for the development of contemporary art, enabled the entry of national cultures into the international context, stimulated funding for various initiatives in contemporary art, and also contributed to the development of the market and mass interest in creative work. The globalisation of culture “feeds” the exchange of cultural values of different countries, supports the convergence of traditions. Cultural globalisation is also characterised by the convergence of business and consumer cultures between different countries and the expansion of international communication. On the one hand, this leads to the popularisation of individual national cultures around the world, and on the other hand, popular international cultural phenomena can displace national ones or turn them into international ones. This encourages cultural figures and numerous theorists to regard this as a loss of national cultural values and strive for the revival of national culture. This opinion is increasingly heard around the world, especially in recent years, when the tendency to slow down the processes of globalisation and the danger of the “overly” globalised world has become obvious. The issue of finding new principles and guidelines for coexistence in a world in which the effectiveness of

globalisation, including the globalisation of culture, is in doubt, requires a broad and thorough further study.

■ **Keywords:** globalisation; globalisation of culture; dynamics of culture; art

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.